

В.А.ЖАДЬКО

Запорізький державний медичний університет, Запоріжжя

**АКВАКУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ МІФОЛОГІЧНОГО
СВІТОГЛЯДУ**

У статті обґрунтовується думка про те, що зміст аквакультурно свідомості людини суттєвим чином визначається мотиваційними спонуваннями міфологічного світогляду.

Ключові слова: аквакультура, світогляд, міфологія, тотемізм, анімізм, магія, фетишизм.

Вступ

Специфічною особливістю міфології є та, що вона надає людським душевним почуттям і переживанням предметного характеру. Але це не відчуження душі, а її переселення з мікрокосму, яким є людина, в макрокосм, яким є природа, дотична для чуттєвого споглядання тієї ж таки людини. Адже її душа має бажання бути в себе вдома всюди, до чого дотичні її органи відчуття. Тобто, це ще не дотичність до Всесвіту, до Універсуму, до Галактик і Метагалактик, до яких «дотикається» пізнавальний розум. Це – космос як сфера, обмежена Небом у близькій нам античній міфології.

Мета статті полягає в тому, щоб описати й дослідити аквакультуру на рівні міфологічного світогляду. Для цього потрібно розглянути її з позицій структурних шаблів, властивих міфологічній свідомості. Йдеться про тотемізм, аніматизм, анімізм, магію і фетишизм.

Обговорення проблеми

Варто зазначити, що мотиваційні чинники, які характеризують зміст цих сходинок свідомості, властиві всім типам світогляду, тому аквакультура буде досліджуватись під зазначеним кутом зору. Міфологія, як відомо, персоніфікує природу й натуралізує (уприроднює) людину. Це також треба враховувати при аналізі феномена аквакультури.

Тотемістична свідомість вбачає в природі батьківське й материнське лоно, у сутнісних вимірах і координатах якого народжується і діє людина, вірніше, певна людська родо-племінна єдність, спільнота, соціація. Тотем – це спільний пращур, від якого вони переймають, запозичують спосіб власного життєзабезпечення. В античній міфології вода уособлювалась в титані на ім'я Океан (пізніше його замінив Посейдон). Це – «1. найстарший син Урана і Геї, володар морів і всієї водної стихії. ..породив більшість річок.., уславився добротою..;» 2. величезна ріка, що омиває землю і дає початок усім іншим річкам і морським течіям; 3. стихія, первозданні води, з яких виникли земля та космос; величезне море, по якому плавала земля у формі щита» [1, с.152].

Звернемо увагу, що, по-перше, Океан є найстаршим сином Урана (бога Неба) і Геї, який є також і її чоловіком, сам титан і батько титанів; по-друге, він «уславився добротою»; по-третє, є прабатьком землі й неба, космосу. Отже, говорити про щось безумовно первинне, абсолютне в значенні відокремленого від усього іншого, не доводиться: все взаємопов'язане і все єдине. Але все ж таки люди, створюючи міфологію, обирали воду як праматір і прабатьківщину суцього. Вона є саме життя, вона життєдайна і тому люди обирають її покровительницею своєї долі.

Тотемістична свідомість, обираючи «батьків», формує не лише культ тотема, але й зароджує культуру відповідної поведінки. Йдеться про табу – заборону на вбивство тотема і обов'язкову практику культивування духовно-пізнавального, спочатку психофізіологічного, відношення до нього. Ритуальне, раз на рік, спільне (колективне, групове, народне) поїдання тотема має на меті утвердити свою причетність до властивої йому життєдайної і життєтворчої енергії, немовби розлитої (рідина!) по всьому тілу. Причастившись до найменшої частинки тотемного тіла, людина, вся спільнота в цілому надихаються всією повнотою цілісності його енергії (від гр. *energeia* – діяльність), стаючи духовно-діяльною суб'єктною спільнотою. Ось чому деякі з племен, обожнюючи воду як тотемну стихію, вмивались нею на суші, щоб чистими увійти в Океан, не забруднити його. Якщо люди цього не роблять, миючись у воді, викидаючи в неї промислові і власні відходи, щоденним вживанням знімають відчуття її святості, це свідчить про відсутність у них аквакультури. І навпаки, якщо вони в своїй господарсько-виробничій діяльності працюють над технологіями її очищення, це свідчить про наявність у них аквакультури на тому чи іншому рівні усвідомлення.

Аніматизм як продовження й розвиток тотемізму, означає сприйняття всього суцього як живого, такого, що дихає (*animus* – дихання) життям, живе життям. Це означає, що смерті як протилежності життю просто не існує. Але дихання не обов'язково пов'язується із визнанням повітря в якості основи життя. Це уявлення про суще як про живе, вічне, безсмертне. Якщо брати воду, то відносно неї аніматизм означає, що саме вона є середовищем, в якому зароджується органічне життя, життя біологічних організмів, яке ніколи, почавшись, народившись у ній, не помирає. На користь такої думки свідчення міфів майже всіх народів про наявність живої і мертвої води. Остання мертва лише тимчасово: достатньо померле тіло окропити живою водою, як воно оживає, нейтралізуючи таким чином мертву воду.

Так, головне божество в античній міфології, у всіх землеробських народів, які започатковують етап культурного розвитку людства, Зевс. Чому він головний? За визначенням, він «син Кроноса і Реї («богиня-мати з покоління титанів» [1, с.177), верховний бог греків, цар і батько богів і людей» [1, с.109]. За що йому така слава? Насамперед за те, що він є провісником життя, його оновлення. Він сповіщає всьому суцьому на Землі про свою могутність блискавками, громом і дощем, цілюще значення якого, особливо на тлі обов'язкової іонізації повітря озоном, для всього живого і людського аксіоматично незаперечне. Його життєдайна сила проявилась у

Аквакультура в контексті міфологічного світогляду

тому, що він постійно закохувався: крім законних у різні часи дружин «Метіди (гр. *Metis* – мудрість) – перша дружина Зевса, одна з океанід [1, с.141], Феміди і Гери, мав любовні стосунки з багатьма іншими богинями, німфами, звичайними земними жінками, народжуючи від них дітей. До того ж дуже знаменитих: Афродіту, дев'ятох муз, Аполлона й Артеміду, Гермеса, Персея, Діоніса, Міноса, Геракла та багатьох інших» [1, с.109].

Особливу роль в українській міфології відіграє «Перун головно бог грому і блискавки, володар Неба. Він творча сила, що оживлює все, податель дощу» [2, с.98]. І.Огієнко також зазначає: „Ж и в а в о д а – це вода джерельна, що такою часто зветься і в Старому Заповіті; ..Хто нап'ється правдивої живої води, той набуває собі великої сили, а коли був недужий, зцілювався» [2, с.42]. Фактично все, що виходило з людського тіла як рідина, обов'язково використовувалось в якості життєдайної сили. «Це і с л ь о з и, і с л и н а, і сеча, а «мужеське сім'я» було символом плодючості, тому почиталось, а навіть пилося... Вода, якою оміто дітородного члена, має чудодійну силу» [2, с.44-45].

Вплив аніматичної свідомості відчула на собі також і філософія, яка в усі часи свого існування переймалась проблемою пізнання душі, але живої, натуралізованої у вигляді води. Йдеться про аніматизм як предтечу гілозоїзму. Але про це ще буде йти мова. *Анімізм* є такою складовою міфологічної свідомості, яка надає безмірному духу дихання, безмірній воді, яка розтікається в усі щілини, заповнюючи пустоти, чітко визначених предметно-речових усталених форм. Спочатку зооморфних, потім зооантропоморфних і, нарешті, антропоморфних. Якщо найвищі божества «водонебесні», то анімістичні – культово-ритуальні. Це ідоли, яким поклоняються, тому що вони, умовно кажучи, «земноводні», людиноподібні. Різниця в можливостях їх впливу на людську долю: вони вже діють не свавільно, а за проханням людей, оскільки це вони їх створили, наділивши максимально уявлюваною ними силою духу, спрямованою на досягнення мети, поставленої певними бажаннями, потребами, інтересами.

Множинність божественного пантеону породжує суспільну практику, підпорядковану певній системі культово-ритуальних жертвоприношень, здійснивши які, можна очікувати взаємної віддяки з боку окультурених ідолів. Так створюється духовно-практична культура суспільства як традиція постійного культивування певних дійств, закріплюваних в суспільних звичаях, що починають відігравати функцію законів, які впорядковують взаємини між людьми і боголюдьми, віра в існування яких щира і правдива, адже вони є втіленням людських бажань тією мірою, яка людям недоступна, але цілком можлива для тих людей, що наверху (і на верху), на Олімпі, доступному для споглядання.

Сила анімістичних богів у тому, що вони окультурені в однині. Фізичне руйнування ідола, або храму, в якому він мешкає, означає розпад і занепад людської спільноти, яка йому поклоняється. В цьому ж і слабкість анімістичної мотивації людської життєдіяльності – сили самих людей відчужені від їх власного тіла. А тіла ідолів об'єктивно мертві, і також

об'єктивно – як матеріально-речові тіла – з часом руйнуються. Тобто, екокультура, потужна на рівні тотемістично-анімаційних божеств, суттєво слабше, коли обожаються не першостихії, а людські суб'єктивні душевні схильності, об'єкти притягання яких вже націлені не на них, а на щось обмежене, тимчасове, мінливе, утилітарно-корисливе, егоцентричне й егоїстичне. Соціокультурна складова цього рівня міфологічно-світоглядної мотивації поведінки починає звужувати екокультуру до рівня прагматичного використання першостихій в їх вузько локальному застосуванні. Так аквакультура набула суто споживацького характеру. Проте не слід таким висновкам надавати буденно-оціночних значень. Суспільство на цьому етапі свідомості твердо стало на ґрунт (стало на *твердий* ґрунт) властивих йому закономірностей, в основі яких – власне людські соціально-духовні виміри буття, для розвитку яких природні фактори поступово постають засобами реалізації. Тому не випадково, що розквіт міфологічно-анімістичної свідомості органічно поєднався з паралельним розквітом античної філософії, з її переходом від натурфілософського світобачення до розробки етичної проблематики й логіки пізнання.

Аквакультурна свідомість у даному випадку проявляється в тому, що божества стають поліфункціональними. Вода як природна першостихія, будучи презентована в людській фізіології, мотивує також і людську психіку, всю сукупність душевних потреб, включно до суто пізнавальних. Достатньо подивитись на те, якими функціями починає наділяти «водних» богів література, щоб погодитись із наведеною думкою. Вже зазначалось Що Океан – це найстарший син Неба (Урана) і Землі (Геї). Але він також «брат і чоловік (!) Тетії, від якої мав багато дочок – океанід» [1, с.152]. Хто така Тетія? – «Тетія,.. (гр..*tetis* – годувальниця) – дочка Кроноса (або Урана) і Реї (богиня-мати з покоління титанів» [1, с.177], дружина Океана, мати богів і всіх річок; богиня, яка давала життя всім, що вказує на її ім'я» [1, с.195]. Океан іди, або німфи, вже «другорядні божества, які жили в печерах, лісах, полях, горах, річках і джерелах, уособлювали сили і явища природи» [1, с.149]. Другорядність означає, що це вже божества, які уособлюють не стільки могутність природних першостихій, скільки людські потреби й інтереси. Вони живуть всюди, у всіх місцях, які є об'єктами задоволення цих потреб та інтересів. Будучи молодими дівчатами, нареченими, молодими жінками, вони дають силу людям, героїзують їхній дух. «За міфами, німфи були довговічні, але не безсмертні. Від шлюбів німф з богами народжуються герої (Ахіллес, Еак). Перебуваючи поблизу людей, німфи краще, ніж олімпійці, розуміли їхні потреби й турботи, нерідко допомагали людям або карали їх. ..Культ німф був дуже поширений у Греції та Римі, де їм споруджували величні храми» [1, с.149]. Для цілей нашого дослідження важливим є те, що німфи фактично символізують аквакультуру як домінуючу сферу життєдіяльності суспільства. І.Огієнко зазначає: «У воді живе в о д я н и й, а то й водяниця, і їм треба годити, щоб не робили шкоди. Пізніш болота заселилися чортами. Вода має своїх власних богинь у великому числі – русалок. ..Народ вірив, що в русалчин тиждень русалки

Аквакультура в контексті міфологічного світогляду

виходять із води, як жито цвіте, і гуляють по лісах і полях аж до Петра. ..Особливо полюють русалки на парубків і дівчат, і або залоскочуть їх на смерть, або заманують до себе у підводне царство» [2,с.45,292]. Ясна річ, що годити водним істотам потрібно тому, що, забруднюючи водне середовище, люди знищують умови їх існування. Болота, очевидно, це і є забруднені місця, якщо не відходами людської життєдіяльності, яких на той час просто ще не було, то не зовсім благоговійним ставленням до води. Саме це якраз і свідчить про пріоритет аквакультури в суспільстві, оскільки німф, русалок, що символізують водну стихію, з особливою силою притягують молоді люди, причому – не за статевою ознакою. Що принципово важливо: людина – це єдність чоловічого й жіночого, продовженого в роді. Важливо відзначити також ту обставину, що німфи, русалки «довговічні, але не безсмертні». Тобто, це людиноподібні істоти, але з божественною силою духу, яка прославляє їх на тривалий час.

Магічна сходинка міфологічного світобачення якраз і героїзує силу цілеспрямованого духу, властивого божествам, але це дух і сила людських бажань, сила їх характеру, втілена в героїв – боголюдей як людинобогів. О.Лосєв зазначає: «Міф є слово про особистість, слово, що належить особистості. Що виражає і виявляє особистість. Міф є таке слово, яке належить саме цій особистості, спеціально для неї, невід’ємна від неї. Якщо особистість є дійсно особистість, вона не може звестись ні до чогось іншого, вона – абсолютно самородна, оригінальна. Не було й не буде іншої *такої ж точно* особистості. Це означає, що і специфічне слово її також абсолютно оригінальне, неповторне, незрівнянне ні з чим і не зведене ні на що. Воно є *власне* слово особистості і *власне* слово про особистість. *Воно є ім’я*. ..Ім’я особистості і є те, що ми, власне кажучи, маємо в міфі. Ім’я є те, що виражене в особистості, що виявлене в ній, те, чим вона явлена і собі і всьому іншому. Отже, *міф є ім’я*. Але міф... ще є і чудо. ..Тобто виходить *чудесне* ім’я, ім’я, що говорить, свідчить про чудеса, ім’я, невіддільне від цих самих чудес, ім’я, що *творить* чудеса. Ми будемо праві, якщо назвемо його *магічним іменем*. ...*міф є розгорнуте магічне ім’я*» [3, с.579].

Ми навели досить велике посилання на визначення міфу як магії власного імені, або ж магії міфу. Проте переконані, що це, по-перше, думка безумовно авторитетного в міфо-філософській літературі вченого й мислителя, по-друге, всі люди «родом із дитинства», з міфу, казки, героїки, яку несе їх зміст. Людина не народжена готовою для життя в природі. Але, будучи природною істотою, вона здатна стати соціальною «самородною» істотою, якщо візьме за зразок природо-пізнання як самопізнання. Це справді потребує героїчних зусиль, тому магічна свідомість є героїчною свідомістю, адже вона ставить людину в суб’єкт-суб’єктні відношення з природою. Звичайно, ще не на рівні матеріально-виробничої діяльності, а на рівні спілкування з природою в цілому, її стихіями і об’єктами. Зокрема засобами Слова, засобами використання його потужної пізнавально спрямованої сили. Якщо це не діє на природу, то, поза всякими сумнівами,

Жадько В.А., 2011

діє в культурному сенсі на людину, найперше – на мага. Сила мага і магії в тому, що вони утверджують духовно-енергетичну єдність людини і природи, але, звичайно, в першу чергу в самій людині. Цілеспрямований діалог з природою виправляє, обробляє, окультурює душевний устрій людини як певний модус мікро-природного середовища, перетворюючи хаос і безлад душевних пристрастей і афектів у гармонійний лад, яким він є в макрокосмі. Наслідок очевидний – пристрасті афекти набувають статусу об'єктивного характеру, який дозволяє його носієві піднятися не лише над собою самим, але і над іншими, вимушений визнати об'єктивність такого піднесення, оскільки будь-яких суб'єктивних чинників у такому вивищенні мага вони не спостерігають. Поступово олімпійські міфічні боги зникають із суспільної практики, а на їх місце приходять звичайні люди, проте із незвичними духовно-практичними можливостями. Започатковується духовно-соціальна структуризація суспільства, яке починає використовувати природні стихії, в тому числі воду, для своїх цілей. Але вже не в їх первозданності, а в формах технологічної культури.

Фетишизм як щабель міфологічної свідомості і водночас спосіб духовно-практичної діяльності магів і людських об'єднань тісно пов'язаний із використанням «духовної енергетики» природи в цілому, всіх її складових зокрема. Іншими словами, фетишизм немовби підсумовує всі мотиваційно-спонукальні чинники, які характеризують міфологічний світогляд. Адже фетишистська духовна практика це ніщо інше, як продовження аніматично-анімістичних уявлень, що їх, у свою чергу, породив до життя тотемістичний культ живої природи. А життя – це душа як дихання і як цілеспрямований дух. Відтак, міфологічна свідомість невіддільна від того, що від природи в усіх її проявах витікає, випромінюється цілюща й зцілювальна сила, взаємодіючи з якою, люди здатні створити собі належні умови життя. Але взаємодіяти гармонійно, що означає – цілеспрямовано. Можна стверджувати, що найбільшою мірою фетишизм і магія міфологічної свідомості проявляються в астрології та давньоіндійській космології. Причому, водній стихії надається вирішальне значення. Давньоіндійську космологію, яка є, водночас, і міфологією, можна вважати всуціль фетишистською. Адже в ній світ ототожнюється з вселенським духом: «Все є Брахман, а Брахман є «атман» – таким є пошук першооснови буття» [4, с.17]. Вода також є атрибут Брахмана. Даючи життя, вона дає всьому суцільному його основу – дихання, або атман. Цілеспрямоване дихання – прана: дихаючи природо-відповідно, здобуваєш силу й насагу Брахмана. Останній (-не) також являє собою Пурушу – вселенську людину. Тому світ людиноподібний, а людина світовідповідна. Творення світу є, таким чином, і процесом самостворення людини, яка налаштовується на нього як на духовно-діяльну сутність.

Головними божествами давньоіндійської космології були Варуна – бог неба, Агні – бог вогню, Індра – бог грози, бог блискавки. Вони рівнозначні, але все ж народження світу в його різноманітності пов'язане з водою. «Воістину водами було це спочатку, лише морем. Ці води міркували (!): «Як Аквакультура в контексті міфологічного світогляду

би ми могли розмножитись?» Вони докладали зусиль (!), вони віддавались тапасу. Після того, як вони віддалились тапасу, виникло золоте яйце. Ненародженим тоді був рік. Це золоте яйце плавало стільки часу, скільки триває рік. Із нього виникла через рік людина. Це був Праджапаті» [4, с.67-68]. Праджапаті – «володар творіннь», у першу чергу Індра: «Йому присвячено близько 300 гімнів, більше, ніж будь-якому іншому божеству» [4, с.263]. Коли народився Праджапаті, він пробив золоте яйце, яке плавало у безмежних водах без будь-якої опори. Тому Індра сам із себе (з води) почав творіння словом (героїка і магія міфу, як ми бачили, це і є слово як ім'я): «Через рік він побажав говорити. Він сказав: «Бхух» – і виникла ця земля. Він сказав: «Бхувах» – і виник цей повітряний простір. Він сказав: «Свах» – і виникло те небо» [4, с.68]. Як це нагадує створення світу, наведене в «Біблії», про що далі йтиметься.

Виділені нами знаком оклику місця чітко вказують на фетишистську й магічну силу слова, але для цього потрібно виходити зі знання першооснови буття, яка є світоутворюючим началом, тому що є духовною субстанцією: вона здатна «міркувати», а щоб міркувати, потрібно «докладати зусиль». Отже, екокультура як аквакультура – це культура світо- і само-пізнавального мислення, яке обробляє людину словом, але не просто сказаним, промовленим, а обмисленим і осмисленим, обробленим мисленням. Тому у «Брахманах», які є складовими ведичної літератури, два субстанціонально єдині першоначала – це мисль, думка, мислення і вода. Як вода мінлива, протяжна, така, що тече, заповнюючи все суще своїм змістом, так і думка, мислення є постійно діючими засадами буття. Їх зупинка – це небуття, застій, смерть, ніщо, відсутність життя, або ж хворе нежить життя в напрямку небуття й забуття.

Тобто, в давньоіндійській космологізованій міфології маємо чітке поєднання фізичної картини світу з метафізичною, якщо вживати європейську філософську термінологію. Вода – це природна фізична стихія, яка стає силою для людини в тому разі, якщо вона трансформує її в силу мислення. Наведемо паралель із водою, в якій народився Праджапаті – Індра, але в тексті йдеться про «мисль як першоначало». «Воістину спочатку це начебто не було ні не-сущим, ні сущим. Спочатку це воістину немовби було і немовби не було. Це було лише думкою. ...Вона, мисль, будучи створеною, забажала стати явною, більш ясно вираженою, з більш чітким виразом. Вона шукала атман. Вона віддалась тапасу. Вона набула чіткого виразу. Вона побачила 36 тисяч вогнів свого атмана, промені, складені з мислення, з'єднані мисленням. ...Настільки велике розгортання мислення, настільки велике творіння мислення в окремому, настільки велике мислення. Існує 36 тисяч вогнів, променів; із них кожен окремо настільки великий, настільки великим був той попередній вогонь» [4, с.59-60].

Аналогічною є картина творення мисленням самого себе також із себе самого мови, нею – дихання, ним – зору, зором – слуху, слухом – дії (прани), дією – вогню і вогнів, які, в свою чергу, творять знання. «Існує 36 тисяч вогнів, променів; із них кожен окремо настільки великий, настільки великим

було те попереднє знання. Лише засобами знань з'єднуються вони для того, хто знає це» [4, с.63-64]. Знає це маг, який фетишизує духовну основу світу, оскільки вона є такою насправді, по правді істини, воістину. Що саме він знає? – Те, що потрібно бути суб'єктом самонародження, потрібно продукувати 36 тисяч можливих напрямків і варіантів мислення, мови, дихання, зору, слуху, дій, тоді відбудеться й постійно відбуватиметься процес самонародження і стане зрозумілою духовна суть природних стихій: вони гріють не тільки фізично, але й духовно – вогнем пізнавальних бажань. Лише той, хто *знає це*, той суб'єкт аквакультури, адже вода, поміркувавши, нагрілась вогнем (тапас) і народила людину, подібну собі в мисленні. Хто знає це, чи може бруднити її?.. Широко представлена фетишистсько-магічна практика також у світоглядних орієнтаціях українців. Г.Булишев зазначає: «До води український народ почуває глибоку повагу, бо вона... є могутнім цілющим засобом від усіляких недуг. Плювати у воду, а так само засмічувати її де б то не було і чим і як би то не було – великий гріх, і ті, хто не дотримується цього, бувають покарані головним болем. Як лікарський засіб воду застосовують у таких випадках: а) якщо дитина кимось або чимось перелякана..; б) якщо захворіє корова, то звичайно кажуть, що це зурочини – хтось глянув на неї і позаздрив, і хвору корову обприскують через решето водою..; в) корови окроплюються водою відразу ж після отелення..; г) одержимі нашкірними хворобами намагаються викупатися першими – головним чином у Великий четвер – і вірять, що в такому разі вони неодмінно зціляться. Вода застосовується майже завжди при різних нашіптуваннях» [5, с.276].

Широко побутують в українській народній свідомості уявлення про цілющу силу «непочатої води» і води «Єлена». Остання «допомагає головним чином «від пристріту..», «од підвія вихру..», «від курочки» (курячої сліпоти) та інших» [5, с.277]. На цілющу силу води вказує І.Огієнко. «Вода буває жива й мертва, цілюща й безсила, – додає сил, або, навпаки, відбирає їх. Це часто буває в казках, де герої набувають собі надлюдської сили, окропившись живущою чи цілющою водою. Коли мертвого окропити цією водою, він оживає. Але добути такої води завжди трудно, бо її ревно стереже лютий змії» [2, с.42]. Тут зазначимо, що лютий змії – це сама людина, яка не відчуває цілющої сили води, її життєдайності, не є свідомою щодо її значення і використання, не є суб'єктом аквакультури. Готуючи їжу на воді, умиваючись нею, п'ючи її, живлячи нею городину, вона не дає собі праці подумати про благоговійне ставлення до неї. Це і є антикультура, особливо за умов її промислового використання. Але про це далі.

І.Огієнко продовжує: „Р о с а на здоров'я. Вона завжди цілюща» [2, с.43]. «Х м а р и вважаються джерелом плодючої сили, тому так само були рано обожнені. Походять вони з Неба, це збірник небесних вод, повітряний океан. Воду з річок подає до Неба великий смок, в е с е л к а чи райдуга (в Рай дуга): вода йде в хмари, а звідти падає дощем» [2, с.43-44]. «С л и н а походить з нутра людини, дуже плодюча й має чародійну силу, ставши

взагалі символом родючого й очищувального дощу, або закляттям. Як дощ прочищає Небо, так слина (плювання) очищує від усього злого, чому ворожити при всіх своїх замовляннях широко користуються нею, як ритуальною. Плювати треба три рази, коли хто хоче відурочитися, охоронитися від впливу злого духу» [2,с.44]. «Очищувальну й цілющу силу, як і вода, здавна мають с л ь о з и – в них найсильніше очищуються провини людини. Плакати за свої провини – це дуже стара загальнолюдська звичка» [2, с.46]. «Вода має також і віщу силу, особливо на Святих. Дівчата дивляться у воду й можуть побачити свого судженого. Ввечері на купала пускали вінки на воду, й куди вінок попливе, в ту сторону дівчина вийде заміж; коли ж не попливе – заміж не піде; а коли вінок потоне, дівчина того року помре» [2, с.49]. Звичайно, це давні народні традиції, не всі з яких мали позитивне гуманістичне значення. Але треба пам'ятати, що саме вони впорядковували як суспільне життя, так і ставлення людей до природного довкілля. Тому традиційна культура є екокультурою, в основі якої аквакультура. Тепер звернемо увагу на Небо (Уран) і Землю (Гею), від шлюбу яких пішло все, чим живе і з чим живе суспільство. Небо також має свої «землі», які його прикрашають і якоюсь мірою світять людям разом із Місяцем і Сонцем. Йдеться про зірки, про зоряне небо і про астрологію як вчення про їх вплив на людські долі. Не можна вважати випадковою ту обставину, що Небо і Земля з'єднані в ній, адже людям властиве як почуття рідної матінки-землі, так і почуття небесно-зоряні. Це реальний масштаб людського духу, постійне бажання «ласки у Сонця, у зірок прохати, і в світі їх ясним себе показати». Справді, якщо погляд людини сягає від земного до небесного, то вона здавна досліджувала, спостерігаючи за небом, не лише положення зірок на ньому, але і залежність свого життя в суспільстві від руху зірок. Воно має безпосередню залежність від зміни дня і ночі, пір року. Але така усталена постійність своєю одноманітністю досить швидко присипає, заколисує. Натомість, зміна положення зірок, яка відбувається протягом тривалого часу – десятиліть і століть, сприяє формуванню суб'єкта пізнання, яким поступово стає народ в його історичній тяглоті. Тому людство впродовж багатьох тисячоліть мало можливість спостерігати за рухом зірок і повторюваністю подій в суспільному житті, яка фіксувалась народною пам'яттю і передавалась із покоління в покоління, а з часом і знайшла своє втілення в астрологічних картах.

Звичайно, не можна всерйоз говорити про безпосередній вплив зірок на долю окремих людей в їх повсякденному житті. Проте на їх життєву багатодесятилітню долю, не кажучи вже про долю народів упродовж століть і тисячоліть, вони, безумовно, впливають. Адже Космос, Всесвіт з'єднані силою притяжіння, силовим гравітаційним полем, так званими полями слабких взаємодій. Крім того, характеристики знаків Зодіака, під якими народились люди, вражають своєю схожістю з характерами, які мають люди, що все-таки впізнають себе в них досить значною мірою. Очевидно саме тому, або ж це одна з головних причин того, що знаки Зодіака позначені земними істотами і суспільними визначеннями. Ще одна обставина: як

Жадько В.А., 2011

тільки в СРСР настав час лібералізації, гласності і люди відчули благо свободи слова і совісті, чи не найбільшою популярністю ще й до цього часу користуються книги, сюжети яких змістовно визначені специфічними особливостями міфологічного світогляду. Так, видана ще у 1991 році книга „Приоткрытые тайны судьбы” стверджує: «Чотирьом стихіям відповідають чотири темпераменти: холеричний – вогонь, меланхолійний – земля, сангвінічний – повітря, флегматичний – вода. В кожен стихію входять по три знаки Зодіаку, які перебувають під кутом 120 градусів по Зодіаку відносно один одного; це так звані гармонійні аспекти, які покращують якості світил, утворюючи так звані тригони. Люди, народжені під знаком одного тригону, сумісні між собою біологічно й психологічно, що сприяє міцним зв'язкам і відносинам. Для тривалого знайомства найкраще обирати партнера з тієї ж групи, до якої відноситься ваш знак. Кожен знак, що входить у тригон, крім індивідуальних особливостей, володіє також всіма якостями, властивими тій стихії, до якої він належить» [6, с.11-12]. Запропоновані в книзі варіанти взаємодії між людьми одного і різних тригонів, а також соціально-психологічні характеристики людей (жінок і чоловіків), дають підстави говорити про суттєву частку їх вірогідності. Звичайно, дуже бажано на великому масиві соціологічної вибірки перепроверити, якою саме є відповідність наведених людських ознак згідно астрології і згідно соціологічних досліджень. Але інтуїтивно відносно власних ознак і ознак рідних, близьких і знайомих людей можна говорити, що такий збіг десь у межах до 40%%. А це за мірками соціально-гуманітарних наук, вчень, концепцій досить великі відсотки.

Нас в даному випадку цікавить тригон води, до якого входять риби, раки і скорпіони. А також те, з яким тригоном (стихією) вона споріднена, а з яким перебуває в стані боротьби протилежностей. «Вогонь-Вода – конфліктне, але не безнадійне сполучення. Сильний Вогонь здатний випарити Воду, і, як наслідок, – вибух (сімейний конфлікт), або ж сильна Вода здатна залити Вогонь і, як наслідок, погаслі головешки замість колишнього пристрасного кохання. ..Земля-Вода – відмінний плідний союз. Проте надлишок Води перетворює Землю в грязюку. ..Повітря-Вода – найбільш складна для аналізу пара. Випадок перший: два врівноважених характери – мирне і щасливе співіснування. Випадок другий: два сильних самобутніх характери – буря на морі – при цьому обидві сторони повинні свідомо обмежити свої пристрасті. Випадок третій: склянка газованої води або бокал шампанського. Повітря розчиняється у Воді, утворюючи приємний, освіжаючий напій, але, якщо не слідкувати за ним, газ випаровується, залишаючи кислуватий присмак. Аби цього не відбулось, кожен партнер зобов'язаний слідкувати за собою, не «опускатися» в побуті» [6, с.18]. Йдеться про формування подружніх пар. Але ж для того, аби аквакультура була чинником соціальної динаміки, потрібна внутрішня гармонія як у душевному устрої самої людини, так і духовному просторі колективних суб'єктів суспільної дії. Це стосується всіх сфер життя, але найперше – утвердження аквакультури як духовної цінності і способу

Аквакультура в контексті міфологічного світогляду

практичної життєдіяльності. Цілком очевидно, що було б помилково ігнорувати багатотисячолітні спостереження астрології в тій частині, яка стосується рис характеру людей, безпосередньо зайнятих в системі водоохоронної діяльності. Тут мав би діяти принцип «подібне творить подібне», тому любить його, оберігає, не допускає до практики, яка заподіює йому шкоду. В тому факті, що одна з головних, якщо не головна, життєтворчих природних стихій – вода, проектується на Небо, визначає четверту частину всіх життєвих доль людей на Землі, дає підстави брати до уваги аквакультуру в якості, як ми вже зазначали, онтологічної засади світобуття. Навіть якщо це не має науково-експериментальних підтверджень, відкидати такий підхід не можна. Адже людина в своїх діях не є суб'єктом виключно наукової мотивації поведінки. Якраз навпаки: будучи родом із дитинства, з міфологічної свідомості, вона ніколи не полишає властиві їй суб'єктивно-суб'єктивні цінності. Наука, звичайно, може абстрагуватись від них, але на такій основі не можна будувати суспільство. Допомогти йому позбутись сцієнтистських об'єктивістських підходів якраз і покликаний соціально-філософський аналіз суспільних проблем, в тому числі міфологічної свідомості як базисної для людини.

Висновки. Якщо міфічних персонажів не існує в природі в якості фізичних об'єктів у їх просторовій визначеності, то це не означає, що вони не є реальністю душевного складу людини. Міф – це слово, казка, прекрасна мрія, яка духовно «гріє» душу значно ефективніше, ніж будь-які об'єкти горіння. Тому аквакультура закладається в людській свідомості з дитячого віку саме міфологією, її сюжетами, які вона переживає як незаперечну реальність свого власного буття і буття природи. І дуже розчаровується, коли, дорослішаючи, наука їй повідомляє, що всього цього об'єктивно в статусі об'єктів природи не існує. Це душевне потрясіння витримують не всі, можливо, не витримує переважна більшість людей. Наслідок відомий: втрата сакрально-благотворного обожнювального ставлення й відношення до природи започатковує утилітарно-практичне використання природи, яке нищить у ній не лише міфічних персонажів, але й саму природу. Насамперед, природу людини – вона, попри технологічно-фармакологічні досягнення, деградує, адже вже немає живої води ані в природі, ані в людській душі у вигляді віри в неї. Врешті, немає і самої душі...

Список використаної літератури

1. Словник античної міфології. К.: Наукова думка, 1989. – 240 с.
2. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: АТ «Обереги», 1994. 424 с.
3. Лосев А.Ф. Из ранних пришедений. – М., «Правда», 1990. – 656 с.
4. Древнеиндийская философия. – М., «Мысль», 1972. – 212 с.
5. Булишев Г. Український народ у своїх легендах, поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування. – К.: Фірма «Довіра», 1993. – 414 с.
6. Приоткрытые тайны судьбы. – М., «Мысль», 1991. – 236 с.

В.А.ЖАДЬКО

Запорожский государственный медицинский университет, Запорожье

**АКВАКУЛЬТУРА В КОНТЕКСТЕ МИФОЛОГИЧЕСКОГО
МИРОВОЗЗРЕНИЯ**

В статье обосновывается мысль о том, что содержание аквакультурного сознания человека существенным образом определяется мотивационными аспектами мифологии.

Ключевые слова: аквакультура, мировоззрение, мифология, тотемизм, анимизм, магия, фетишизм.

V. ZHADKO

Zaporizhzhya State Medical University, Zaporizhzhya

AQUACULTURE IN THE CONTEXT OF MYTHOLOGICAL WORLDVIEW

The article develops the idea that contents of aquacultural consciousness is essentially determined by motivational aspects of mythology.

Keywords: aquaculture, worldview, mythology, totemism, animism, magics, fetishism.

Стаття надійшла до редакції 05.11.11 р.